

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ

ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΑ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026

ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

A1.

Εθνικές γαίες : Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητα του το ζήτημα των «εθνικών γαιών». «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικό δικαίω». Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα. Οργανικός Νόμος : Ένα σοβαρό ζήτημα, που επίσης αντιμετωπίστηκε με επιτυχία, ήταν το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας. Με τον Οργανικό Νόμο του 1900, δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του. Εθνικών Κομιτάτων : Το Εθνικών Κομιτάτων, ήταν μια πολιτική παράταξη μικρότερης απήχησης στην Εθνοσυνέλευση του 1862-1864 υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

A2.

A. ΛΑΘΟΣ

B. ΛΑΘΟΣ

Γ. ΣΩΣΤΟ

Δ. ΣΩΣΤΟ

E. ΣΩΣΤΟ

B1.

Αν λάβουμε υπόψη τις παραγωγικές δυνατότητες της Ελλάδας στη διάρκεια του πρώτου αιώνα της ανεξαρτησίας της, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού της εμπορίου αφορούσε γεωργικά προϊόντα. Στις εξαγωγές, περισσότερο από τα 2/3 (σε αξία) του συνόλου, ήταν γεωργικά προϊόντα. Η γενική τάση μάλιστα οδηγούσε προς τη διεύρυνση του ποσοστού των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, που έφτασαν να αντιπροσωπεύουν τα 3/4 των συνολικών εξαγωγών στη δεκαετία 1900-1910. Στην κατηγορία αυτή την πρώτη θέση είχε η σταφίδα, που από μόνη της πλησίαζε σε αξία το 1/2 των συνολικών εξαγωγών. Ακολουθούσε με μεγάλη διαφορά το ελαιόλαδο και, μετά το 1900, το κρασί.

Εκτός από τα παραπάνω είδη, εξάγονταν μικρές ποσότητες φυτικών προϊόντων για βιομηχανική επεξεργασία, το βαμβάκι, για παράδειγμα, την εποχή του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου ή ο σταθερά ανερχόμενος καπνός, που όμως αντιπροσώπευε ακόμα ασήμαντο ποσοστό των εξαγωγών (2-3%). Μέχρι το 1880 επίσης υπήρχε σημαντική εμπορική κίνηση στα κατεργασμένα δέρματα, η οποία όμως σχεδόν εξαφανίστηκε στη συνέχεια. Στην κατηγορία των πρώτων υλών, τις εξαγωγές συμπλήρωναν τα μεταλλευτικά προϊόντα, που από το τέλος του 19ου αιώνα πλησίαζαν το 1/5 της συνολικής αξίας των εξαγωγών. Επρόκειτο κυρίως για μόλυβδο, για μαγγανιούχα μεταλλεύματα, για σμύριδα και θηραϊκή γη. Οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων ήταν κυριολεκτικά ασήμαντες.

B2.

Το προσφυγικό ζήτημα, ως συνέπεια της Μικρασιατικής καταστροφής, αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας, με επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής του νεοελληνικού έθνους. (προαιρετική αναφορά)

Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Ελλάδας. Το 1920 η Ελλάδα είχε 20% μη Έλληνες ορθόδοξους, ενώ το 1928 μόλις 6%. Ο ελληνικός πληθυσμός της Δυτικής Θράκης και της Ηπείρου αυξήθηκε, ενώ η Κρήτη, η Λέσβος και η Λήμνος εξελληνίστηκαν πλήρως. Η κυριότερη όμως μεταβολή στην εθνολογική σύσταση λόγω της εγκατάστασης των προσφύγων συνέβη στη Μακεδονία. Το ποσοστό των μη Ελλήνων ορθόδοξων που ήταν 48% το 1920, έπεσε στο 12% το 1928. Η ενίσχυση του ελληνικού χαρακτήρα της Μακεδονίας είχε μεγάλη σημασία για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Εξάλλου, αραιοκατοικημένες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, κάποιες από αυτές παραμεθόριες, εποίκιστηκαν από πρόσφυγες. Με τον τρόπο αυτό κατοχυρώθηκαν οι νέες περιοχές που ενώθηκαν με την Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και ενσωματώθηκαν στον εθνικό κορμό.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Γ1.

Ενδεικτικός πρόλογος: Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα 1 , στην οργάνωση των οποίων οδήγησαν οι εξής λόγοι:

A) ο ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων για την κατάληψη θέσεων εξουσίας,

- η ελλιπής παροχή προστασίας από μέρους της οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το ιστορικό παράθεμα του John Petropoulos , Πολιτική και συγκρότηση του κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843). Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1997, σελ.67 η απαρχαιωμένη άσκηση της εξουσίας καθώς και η απουσία κεντρικού κράτους άφηνε ανυπεράσπιστους τους ανθρώπους, οι οποίοι αναζητούσαν τρόπους προστασίας ώστε να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της καθημερινότητας.
- η απουσία συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που δημιουργούσε διαρκή αίσθηση αβεβαιότητας στους ανθρώπους. Τα παραπάνω γίνονται τεκμαρτά από την ιστορική πηγή KEIMENO Α η οποία επισημαίνει ότι οι πελατειακές σχέσεις που δημιουργούσε κάποιος μείωναν το αίσθημα απομόνωσης αποδίδοντας στους υπηκόους την ταυτότητα του οπαδού η οποία προσδιόριζε σε μεγάλο βαθμό και την κοινωνική του επιρροή.

B) Οι παραπάνω λόγοι οδηγούσαν τους υπηκόους να καταφεύγουν σε μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι θα τους παρείχαν τη στοιχειώδη ασφάλεια. Ο πρώτος φορέας ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Όπως αναφέρει ο ιστορικός Gunar Hering ,στο ιστορικό παράθεμα Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936 (μετάφραση : Θόδωρος Παρασκευόπουλος), Αθήνα , ΜΙΕΤ , 2004, τ.1,σελ 63-64 ο πυρήνας των πελατειακών σχέσεων είναι η οικογένεια με την ευρεία έννοια της. Βασικός πυλώνας είναι οι άντρες με σαφή κοινωνική υπεροχή που ζουν και συσχετίζονται στην περιοχή και διαμορφώνουν κοινωνικά πλέγματα. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες και κάθετα με πάτρωνες-προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το ιστορικό παράθεμα KEIMENO Β οι κοινωνικές συμμαχίες οριζόντιου και κάθετου χαρακτήρα μπορούσαν να δημιουργηθούν και να συντηρηθούν μέσα από τις κοινωνικές σχέσεις που αφορούν τον γάμο ή την υιοθεσία και τη βάπτισή. Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της

πατρωνίας ήταν μεγαλοαρματολοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών.

Δ1.

Ενδεικτικός πρόλογος: Το δυσμενές κλίμα για τους υπόδουλους Έλληνες, που είχε διαμορφωθεί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, άρχισε σταδιακά να υποχωρεί μετά την παραχώρηση των ειδικών προνομίων, γνωστών στην παγκόσμια ιστορία με τους νομικούς όρους «Χάτι Σερίφ» (1839) και «Χάτι Χουμαγιούν» (1856). Ο ποντιακός ελληνισμός εγκατέλειψε τα κρησφύγετά του και κατέβηκε στις παραλιακές περιοχές, όπου έκτισε καινούρια χωριά, εκκλησίες και σχολεία. Σε σύντομο χρονικό διάστημα πήρε ξανά στα χέρια του το εμπόριο ολόκληρου του Εύξεινου Πόντου και της ενδοχώρας, ενώ η Τραπεζούντα ξαναβρήκε τις παλιές της δόξες.

Η κυρία πλουτοπαραγωγική πηγή στα παράλια του Ευξείνου Πόντου ήταν το διαμετακομιστικό εμπόριο με κυριότερα λιμάνια την Αμισό, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα, την Οδησό, τη Βραΐλα, το Νοβοροσίτσι και τη Σεβαστούπολη. **Ο συγγραφέας του ιστορικού παραθέματος KEIMENO Α προσθέτει την σπουδαιότητα των λιμανιών στα Κοτύωρα την Οινόη και τα Σούρμενα.**

Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι Νεότουρκοι με διάφορους τρόπους προσπαθούσαν να απομακρύνουν και να περιορίσουν το εμπόριο των χριστιανών, οι οποίοι για να επιβιώσουν συνεργάστηκαν με τις τοπικές μουσουλμανικές εθνότητες. Η Τραπεζούντα μέχρι το 1869 έλεγχε το 40% του εμπορίου της Περσίας και το διαμετακομιστικό εμπόριο **στο οποίο σύμφωνα με το παράθεμα KEIMENO Β πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξε η ελληνική εμπορική ναυτιλία, απέφερε κέρδος περίπου 200.000.000 φράγκα το χρόνο. Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν και οι αναφορές του KEIMENOY Α στα ποσά των εμπορικών συναλλαγών από το λιμάνι της Τραπεζούντας προς τα λιμάνια της Ευρώπης, της Ρωσίας και της Μ. Ασίας.**

Οι ελληνικές επιχειρήσεις διέθεταν εμπορικά υποκαταστήματα και πρακτορεία μεταφορών στη Ρωσία, την Περσία, την Αγγλία, την Κωνσταντινούπολη, τη Μασσαλία και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ευρώπης. Η Τραπεζούντα αποτελούσε το σταυροδρόμι της εμπορικής κίνησης μεταξύ Δύσης και Ανατολής μέχρι το 1869 που ολοκληρώθηκε η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, οπότε άρχισε η σταδιακή παρακμή του λιμανιού της. **Οι παραπάνω πληροφορίες διασταυρώνονται με το περιεχόμενο του ιστορικού παραθέματος KEIMENO Β το οποίο επισημαίνει την σπουδαιότητα του λιμανιού της καρδιάς του Πόντου υποστηρίζοντας ότι η Τραπεζούντα ήταν το τέλος της ξηράς και το κέντρο επικοινωνίας της Περσίας και της Κασπίας με την Μ. Ασία και τελικά με ολόκληρη τη Δύση. Στην δραστηριότητα αυτή βασικό, ρόλο έπαιξε και αποκλεισμός του περσικού εμπορίου που επέβαλλε η Ρωσία κλείνοντας τους δρόμους του Καύκασου έως και το 1906.**

Ωστόσο, για μεγάλο διάστημα και μετά το 1883, τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι της Τραπεζούντας έλεγχαν μαζί με το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου. Ανάλογη ήταν η οικονομική κίνηση των Ελλήνων και στις άλλες πόλεις του Πόντου: από το εμπορικό λιμάνι της Αμισού εξάγονταν μεγάλες ποσότητες εξαιρετικού καπνού και άλλων εγχώριων προϊόντων, ενώ το 1869 στην Αμισό η οποία όπως αναφέρει ο συγγραφέας της ιστορικής πηγής KEIMENO Β διακρίνονταν στην παραγωγή καπνού με ύπαρξη υποκαταστήματος της Τράπεζας Αθηνών από τις 214 επιχειρήσεις της πόλης οι 156 ανήκαν στους Έλληνες. Αναλυτικότερα το ιστορικό παράθεμα KEIMENO Γ αναφέρει ότι η Αμισός στηρίχτηκε κυρίως στην αγροτική της παραγωγή εξαιτίας της γονιμότητας του εδάφους με κύρια προϊόντα το σιτάρι, το αλεύρι και τη βρόμη ενώ παρουσιάστηκαν αυξομειώσεις στα εμπορεύματα που διαχειριζόταν. Στην Κρατούντα οι εφοπλιστικοί και εμπορικοί οίκοι των Κωνσταντινίδη, Κακουλίδη, Σουρμελή και Πισσάνη καταξιώθηκαν στα μεγάλα εμπορικά κέντρα του Ευξείνου Πόντου αλλά και της Ευρώπης. Ειδικότερα η ιστορική πηγή KEIMENO Γ υπογραμμίζει την σπουδαιότητα του λιμανιού της περιοχής που τροφοδοτούσε τις κεντρικές επαρχίες της Μ. Ασίας.

Ενδεικτικός επίλογος: Η οικονομική άνθηση του ελληνισμού στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου είχε ως αποτέλεσμα την πνευματική και καλλιτεχνική αναγέννηση. Οι εκπρόσωποι του επιχειρηματικού κόσμου πρόσφεραν γενναιόδωρα ένα σεβαστό ποσό από τα κέρδη τους υπέρ των θρησκευτικών, εκπαιδευτικών και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και αξιόλογοι επιστήμονες στέλνονταν για ειδίκευση σε διάφορα πανεπιστήμια της Ευρώπης, για να μεταφέρουν στην πατρίδα τους τις νέες επιστημονικές μεθόδους διδασκαλίας. Επιμέλεια απαντήσεων Καλομοίρη Κατερίνα φιλόλογος.

*Επιμέλεια,
Καλομοίρη Κατερίνα φιλόλογος*